

Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, 176 sayfa, 2. Basım. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, ISBN 978-975-25-5141-1.

Sadece Türkiye sahasında değil bütün Türk dünyası coğrafyası göz önüne alındığı 20. yüzyılın yetiştirmiş olduğu en önemli araştırmacılardan biri olan Prof. Dr. Tuncer Baykara, Türk tarihinin hemen hemen bütün dönemleriyle ciddi manada ilgilenmiş bir bilim adamıdır. İstanbul Üniversitesi'nden üstadı Zeki Velidi Togan'ın ortaya koymuş olduğu tarihçilik ekolünü ve geleneğini 21. yüzyıla taşımaya başarmış birkaç mühim araştırmacıdan da biridir. Bugüne kadar 30'a yakın kitap çalışmasının yanı sıra 300'e yakın makale incelemesi neşreden Baykara'nın oldukça üretken bir araştırmacı kimliğine sahip olduğunu söylemeliyiz.

Ağırlıklı olarak Türk kültür tarihi, Türk şehir tarihi, kültür, medeniyet ve millî mücadele gibi konular üzerinde duran yazarın ilgi duyduğu bir diğer araştırma alanı da tarih araştırmalarının en temelinde yatan ve yol, yöntem, usul bilgisi manasına gelen metodoloji konusudur. Yazarın, üzerinde çeşitli değerlendirmelerde bulunacağımız "Tarih Araştırma ve Yazma Metodu" adlı eseri, bu alana bir nevi katkı sağlamak ve yine bu sahaya emsalleriyle mukayese edildiğinde daha sade bir eseri kazandırmak maksadıyla ortaya çıktığı anlaşılıyor. Bu eser, yazarın akademik görev aldığı çeşitli üniversitelerde okuttuğu, tarih metodolojisi veya tarihe giriş adlı derslerde ortaya çıkan notlar üzerine inşa edilmiş bir çalışmadır.

Yazar kapak arkası tanıtım yazısında böyle bir eser kaleme almasının nedenleriyle ilgili olarak şu bilgilere yer vermiştir: "Tarih, doğrudan bizim insanımız ve bu ülkenin bilinenlerinden hareket edilerek ele alınmıştır. Yoksa Batının, kendilerine göre mükemmel metod kitapları, kendi şartlarının eseridir. Bizim ülkemizin şartları, bilimin gereklerini, ülkemiz şartlarına göre ele almayı zorunlu kılar. Nasıl akın yolu birse, bilimde metod da birdir ve bu kimsenin inhisarında değildir. Gözlem, sağlam kanıt, sıkı bir eleştiri (tenkit) ve sebep-netice ilişkilerine dayalı hükümler hiçbir zaman eskimez. Burada, günün geçici telakkilerine değil, insanlık âleminin evrensel gerçeklerine dayanılmıştır. Çünkü Türkler de bu büyük insanlık âleminin bir parçasıdır. Çalışmanın, insanlığa, Türklüğe, insanımıza ve gençlerimize yararlı olmasını dilerken, beni metod yolunda bilgilendiren üç insanı rahmet ve minnetle anmak isterim: Zeki Velidi Togan (1890-1970), İbrahim Kafesoğlu (1914-1984) ve Muammer K. Özergin (1930-1986)."

Görünen gerçek o ki yazar Batı dünyasında kaleme alınmış olan üst düzey metodoloji eserlerinin hakkını teslim etmesine rağmen bu kitaplardaki bilgi kalıplarının Türk tarihinin gerçekleriyle tam anlamıyla uyumlayacağını düşünmektedir. Yazara göre Türk tarihi ve kültürünü araştırırken bu coğrafyanın doğurduğu şartlar etrafında bir sistem örmek gerekmektedir. Eserin yazılış amacı da Türk tarihini araştırarak bilim adamlarına ve öğrencilere bu yönden farklı bir bakış açısı kazandırmaktır.

Yazar bu eseri, giriş bölümü dışında toplam beş bölümden oluşacak şekilde kurgulamıştır. “Giriş” bölümünde (s.7-13) her şeyden önce “tarih” kelimesinin tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Tarih kelimesi ve yüklendiği manalar izah edilirken geçmiş devirlerde yaşamış ve Türk tarihinde her biri önemli birer yere sahip araştırmacıların ve çeşitli yayınların tarih tanımlarından faydalanılmıştır.

Bu kapsamda Ahmet Cevdet Paşa, Zeki Velidi Togan, Fuat Köprülü, Tayyip Gökbilgin, Bekir Sıtkı Baykal İbrahim Kafesoğlu ile Takvim-i Vekayi ve Türkçe Sözlük’te (s.8-10) geçen tarih tanımlarına yer verilmiştir. Bu tanımlardan sonra yazar kendi tarih tanımını da ortaya koymuştur. Böylece yazar, yeni nesillere eski nesillerin tarih kelimesine yükledikleri manaları hatırlatarak işe başlamıştır. Eserin “Giriş” bölümünde değinilen bir diğer konu da “Tarihin Faydası” hususudur. (s.11-13)

Daha önceki nesillerin bilgi birikiminden istifadeyle tarihi ifadelendirmeye çalışarak eserine bir giriş yapan yazar, eserin birinci bölümü olan “Tarihçi Olmaya Hazırlık” üst başlıklı kısmı (s.15-47) kendi arasında üç ana alt başlığa ayırmıştır. Birinci başlık olan “Kronoloji” (s.16-23) başlığı altında takvim kavramı hakkında tafsilatlı bilgi verilerek Türklerin tarihleri boyunca kullandıkları takvimlerden “Oniki Hayvanlı Türk Takvimi”, “Hicri Takvim”, “Rumi Takvim” ve “Miladi Takvim” hakkında özet ancak içeriği dolu bilgiler sunulmuştur.

İkinci başlık olan “Tarihle İlişkili Bilimler” (s.23-25) başlığı altında tarih bilimiyle ilişki içerisinde olan sosyoloji, psikoloji, felsefe, hukuk, coğrafya, iktisat, siyaset bilimi, kamu yönetimi ve antropoloji gibi bilimler hakkında gayet özet bilgiler verilmiştir. Yine bu bilimlerin tarih bilimine katkısı hususu değerlendirmeye tabi tutulan hususlardandır. Bununla birlikte bu bilimler tanıtılırken tarih araştırmacısına örnek olması hasebiyle söz konusu bilimlerle alakalı birer kaynak tanıtımı da yapıldığı görülmektedir. Örneğin felsefeyle ilgili bilgiler verildikten sonra bu sahaya ilgili olarak Prof. Dr. Nihat Keklik’in, “Felsefe” adlı eserinin künyesi verilmiştir. Yani okuyucuya söz konusu bilimler hakkında daha ayrıntılı bilgi elde edebilmeleri için yönlendirme çalışması yapılmıştır.

Aynı sistem birinci bölümün üçüncü ve son başlığı olan “Tarihe Yardımcı İlimler” (s.26-47) için de uygulanmıştır. Ancak bu başlık altında tarihe yardımcı bilimler tanıtılırken bir önceki başlıkta verilen bilgilere nazaran çok daha ayrıntıya girildiği gözlemlenmiştir. Bu genel başlık altında filoloji, arkeoloji, paleografya, meskûkât, epigrafi, diplomatik, mühür tanıma bilimi, arma bilimi, şecere bilimi, metroloji, halk bilimi, sosyal antropoloji, tarihi coğrafya, kütüphanecilik, müzecilik, arşivcilik ve bilgisayar bilimi hakkında detaylı bilgiler okuyucuya aktarılmıştır. Yine bu bilimlerle uğraşan ya da önemli eserler veren kişiler hakkında da zaman zaman tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir.

Bununla beraber eserin şu ana kadar irdelediğimiz kısmında eleştiriye tabi tutulması gereken bazı hususlar olduğunu burada belirtmek durumundayız. Türkiye’de bu alanda yazılmış birçok esere nazaran daha sade ve özet bilgiler içeren bu tetkikin oldukça faydalı olduğu kanaatindeyiz. Ancak çalışmada kullanılan dil ve üslup hususunda göz ardı edilemeyecek karışıklıklar mevcuttur. Eser sanki lisans programlarının genellikle birinci sınıflarında okuyan öğrenciler ya da genel okuyucu

Kitap Tanıtımı

kitlesi için yazılmamış da; tarih bilimi hakkında epey yol kat etmiş ancak yöntem konusunda sıkıntı yaşayan araştırmacılara hitap eder bir tarzda ifadelendirilmiştir. Bu hususun gelecek baskılarda mutlaka yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bir diğer konu yine bu eleştiriye benzer niteliktedir. Yazar, çoğu zaman bazı araştırmacılar ya da eserleri hakkında bilgi verirken kısaltma yapma cihetine gitmiştir. Örneğin sayfa 33'te parantez işareti içinde Y. Kurt, R. Balata isimleri zikredilmiştir. Tarih talebesi bunların Yılmaz Kurt ya da Refet Balata olduğunu ilk adımda bilmek zorunda değildir. Ancak eser sahibinin bir isme atıfta bulunurken hiç olmazsa ilk atıfta bilim adamlarının ya da araştırmacıların adını kısaltma cihetine gitmeden olduğu gibi yazması gerekmektedir. Eser böylece çok daha bilimsel ve nitelikli bir yapıya kavuşabilir. Şu hâlde kitabın bütün bölümlerinde uygulanan bu kısaltma yönteminin faydalı olmadığı için terk edilmesi büyük bir gereksinim görünümündedir.

Eserinin birinci bölümünde tarihin temelini teşkil eden kavramlar hakkında okuyucuyu bilgilendiren yazar, "Tarihi Bilginin Kaynakları ve Onu Tespit Yolları" üst başlıklı ikinci bölümü (s.49-81) beş ana alt başlık altında kurgulamıştır. Eserin en mühim kısımlarından biri olan bu bölümde araştırmacılara ve öğrencilere tarihi bilginin kaynağı olan bilgi membarları birçok başlık altında yine örnek eserler vermek suretiyle tanıtılmıştır. Bilgi bakımından oldukça faydalı ve başarılı bu ikinci bölümde dil, ifade ve üslup özelliklerinde yine bazı sıkıntılar mevcuttur. Tuncer Baykara'nın, özellikle sosyal ve ekonomik tarih alanında verdiği eserlerde gösterdiği dil ve üslup titizliğini bu eserinde göstermediğini söylemek zorundayız.

Toplam beş ana alt başlıktan oluşan bu bölümde ilk önce tarihi bilgi kaynaklarından "Kalıntılar" (s.50-53) üzerinde durulmuştur. Yazara göre kalıntılar insanların doğal yaşantılarının sonucu olarak ortaya çıkmaları hasebiyle en saf, en temiz ve en duru tarihi bilgileri ihtiva eden kaynaklardır ve bu özelliklerinden dolayı da diğer kaynakların önünde gelmektedirler. Bizim kanaatimizde aynı istikamettedir. Fakat kalıntılardan elde edilecek bilgiler oldukça sınırlıdır.

Yazar, "Haberler" (s.53-71) başlığı altında sözlü ve yazılı haberler hakkında mufassal bilgi vermiştir. Geçmiş dönemlerde tarihî vakaları yaşayan ya da gören kişilerin günümüze ulaştırdığı bilgiler olan haberlerin kimisi sözlü olarak kimisi de yazıya geçirilmek suretiyle günümüze ulaşmıştır. Orijinallik bakımından kalıntılardan sonra gelmekle birlikte bu bilgi kaynağı tarih biliminin en önemli bilgi membasıdır. Bu yönüyle de büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenledir ki yazar gerek sözlü gerek yazılı haberleri birçok küçük başlık altında ayrıntılı olarak irdelemiştir. "Sözlü Haberler" (s.53-58) başlığı altında sözlü tarihi bilgi kaynakları olarak canlı şahitler, yaşayan tarihler, manzume ve şiirler, destanlar, efsaneler, hikâyeler, kıssalar, fıkralar, latifeler, anekdotlar ve menkıbeler üzerinde durulmuştur. "Yazılı Haberler" (s.58-71) başlığı altında yazılı tarihi bilgi kaynaklarından kitabeler, yazıtlar, şecereler, biyografiler, otobiyografiler, hatıralar, seyahatnameler, takvimler, yıllıklar, analler, kronikler, vekayinameler, şahnameler, vakanüvistlerin eserleri, ansiklopediler, sözlükler, rehberler, resmî yayımlar, süreli yayımlar, ilanlar, mektuplar ve bildiriler hakkında okuyucuya doyurucu bilgi verilmiştir. "Görsel Haberler" (s.71-75) başlığı altında tarihi bilgi kaynaklarından minyatürler, gravürler, mağara resimleri, sert kayalar üzerine çizilen kabartmalar, resimler, fotoğraflar, haritalar, krokiler, slaytlar, afişler, reklam

panoları ile dizi ve sinema gibi daha çok görsel yönü ağır basan ve özellikle yakın dönem tarihçiliği için fevkalade öneme haiz bilgi kaynakları üzerinde durulmuştur.

Eserin ikinci bölümünde üzerinde durulan diğer konularsa “Bilgi İmkânları” (s.75-77) ve “Bilgiyi Tespit ve Saklama Usulleri” (s.77-81) başlığını taşımaktadır. Yazar, “Bilgi İmkânları” başlıklı kısımda özellikle çağlara göre hangi bilgi kaynaklarının ön plana çıktığını tespit ederek maddeler hâlinde dönemlere göre tarihçilerin daha çok üzerinde durmaları gereken kaynakları sıralamıştır. “Bilgiyi Tespit ve Saklama Usulleri” başlıklı kısımda ise daha çok teknik bilgiler okuyucuyla paylaşılmıştır. Şöyle ki araştırmacılarca dönemlere göre hangi kaynakların daha çok ön planda tutulması gerektiğinin bilinmesi önemlidir. Bununla birlikte bu bilgileri kaynaklardan çeşitli yöntemlerle toplayıp saklamak ya da belirli bir düzen içinde muhafaza etmek belki daha da önemlidir. Yazar işte bu başlık altında okuyucuya, tarihi bilgiyi tespit ve saklama usulleri hakkında teknik bilgiler vermiştir. İnsan hafızası, kırkanbar usulü, fotokopi usulü, fiş usulü ve bilgisayar usulü; bilgi toplama ve saklama işlemleri araştırmacılara tanıtılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tarihi bilgi kaynaklarını olabildiğince derinlemesine inceleyen, çağlara göre hangi bilgi kaynaklarının nerede kullanılacağını tespit eden ve bu bilgi kaynaklarından bilginin nasıl toplanacağını okuyucuya anlatan yazar, eserinin “Kaynakların Edinilen Bilgilerin Tenkidi Eleştirisi” (s.83-96) başlıklı üçüncü bölümünde araştırmacılara, toplanan bilgilerin kullanılmadan önce titiz bir eleştiriden geçirilebilmesi için sahip olmaları gereken temel bilgiler sunulmuştur. Bilindiği üzere tarihçi kendisine ulaşan her bilgiyi olduğu gibi doğru kabul edip eserinde kullanmamalıdır. Bilakis bilgileri çok ciddi bir eleştiri süzgecinde geçirip yanlış bilgileri ayıklamalıdır. Çünkü tarihi bilgi kaynaklarının içerisinde azımsanamayacak ölçüde hatalı bilgi bulunabilmektedir. Tarihçinin uyanık davranıp hatalı bilgileri eserinde kullanmaması gerekmektedir. Aksi takdirde çalışmasında hatalı bilgileri esas alarak yapacağı yorumların hiçbir bilimsel vasfı kalmaz. İşte bu nedenledir ki Baykara, eserinin bu kısmını da tenkit bahsi için ayırmıştır. Eserin bu üçüncü bölümü de kendi arasında üç ana alt başlığa ayrılmıştır.

“Dış Tenkit” (s.84-90) başlıklı kısımda her şeyden önce dış tenkitin ne olduğu hususu tartışılmıştır. Dış tenkitin yapılabilmesi için sahip olunması gereken bilgiler hakkında okuyucuya bilgi verilmiştir.

“İç Tenkit” (s.90-93) başlıklı bölümde de yine iç tenkitin ne olduğu ve iç tenkitin nasıl yapılması gerektiği hususlarına değinilmiştir.

“Tenkitli Metin Neşri” (s.93-96) başlıklı son kısımda da gerek tarih gerek edebiyat araştırmaları için oldukça zor ve karmaşık bir işlem olan tenkitli metin neşrinin ne olduğu ve nasıl yapılması gerektiği konusu üzerinde durulmuştur. En genel ifadeyle matbaacılığın olmadığı dönemlerde istinsah yoluyla çoğaltılan bir eserin günümüze ulaşan nüshalarının tamamının bir araya getirilerek içlerinden en eski nüshayı tespit etme ve yayımlama işlemi olarak tarif edilebilecek tenkitli metin neşri, özellikle tarihin günümüzden daha eski dönemlerini merak eden araştırmacılarca iyice bilinmesi gereken bir mevzudur. Genel itibarıyla baktığımızda yazar bu bölümde tarihi eleştiri ve tarihi bilgi arasındaki ilişkiyi yansıtmaya çalışmıştır.

Kitap Tanıtımı

Baykara, eserinin “Sentez Terkip Kaleme Alma” (s.97-114) başlıklı dördüncü bölümünde bir tarih eserinin ne aşamalardan geçerek hangi usul ve kurallara göre kaleme alınması gerektiği hususunda bilgi vermiştir. Şöyle ki tarihe yardımcı bilimleri fonksiyonel olarak kullanarak tarih bilgi kaynaklarından çeşitli usullerle bilgileri toplayıp bir düzene koyan tarihçinin, yeni bir eser kaleme alabilmesi için gerekli tenkit işlemlerini de gerçekleştirmesi gerekmektedir. Kitabın işte bu bölümü, okuyucuları sentez aşamasında hangi usul ve kuralları göz önünde bulundurmaları gerektiği konusunda aydınlatmaktadır. Bu bölümde kendi arasında üç temel alt başlığa ayrılmıştır.

“Kaleme Almanın Yazmanın Esasları” (s.98-106) başlıklı kısımda bir tarih çalışmasının yazımında temel alınması gereken noktalar maddeler hâlinde irdelenmiştir.

“Terkibin Safhaları” (s.106-109) başlıklı kısımda eser yazılırken sıraya göre hangi işlemler yapılmalıdır sorusuna cevap aranmıştır.

“Terkip Çeşitleri” (s.109-114) başlıklı kısımda da araştırma konusunun amacına ve kapsamına göre hangi türde bir eser oluşturulması gerektiğine dair açıklamalarda bulunulmuştur. Bu kapsamda tebliğ, makale, monografi, ders kitabı, giriş, el-kitabı, konferans, büyük araştırmalar, tenkit, reddiye ve popüler çeşitte hazırlanacak eserlerde dikkat edilmesi gereken unsurlara temas edilmiştir.

Kitabın son bölümü “Tarih Felsefesi ve Diğer Faydalı Bilgiler” (s.115-145) adını taşımaktadır. Bölüm kendi arasında dört ana alt başlığa ayrılmıştır. “Tarih Felsefesi” (s.115-127) başlıklı bölümde her tarih meraklısının belli ölçüde bilgi sahibi olması gereken tarih felsefesi konusu hakkında genel bilgiler verilmiştir. “Tarih nedir?”, “tarihin amacı nedir”, “tarihte etken amiller nelerdir?”, “insanlar niçin tarihçilik yapmaktadır?” tarzında onlarca soru ortaya atıp bunlara makul cevaplar arayan ve son yıllarda çok daha fazla önem kazanan tarih felsefesinin, doğu ve batı dünyasında hangi aşamalardan geçerek günümüze ulaştığı bu başlık altında değerlendirilmiştir.

“Ülkemizdeki Milletlerarası ve Millî Kongre ve Toplantılar” (s.128-133) başlıklı kısımda çeşitli konular üzerine Türkiye’de ulusal ve uluslararası ölçekte toplanan ve bilim adamlarının meslektaşlarıyla bilgi paylaşmasına zemin hazırlayan toplantılar hakkında bilgi sunulmuştur. Kongre ve toplantılar çeşitli konular üzerine belirli aralıklarla tertiplenen ve o konuların uzmanlarınca ortaya koyulan en taze bilgileri ihtiva eden yapılardır. Bu nedenle araştırmacıların mutlaka ilgilendikleri konularla ilgili kongre ve toplantılardan haberdar olmaları gerekmektedir. Kitabın bu kısmında maddeler hâlinde söz konusu toplantılar hakkında genel bilgiler verilmiştir.

“Bilimsel Dergiler” (s.133-140) başlıklı kısımda da bilim adamlarının yapmış oldukları araştırmaların sonuçlarını diğer bilim adamları ve okuyucularla paylaştıkları, tarih bilimi için olmazsa olmaz niteliği taşıyan bilimsel dergiler hakkında malumat verilmiştir. Yine bu kısımda Türkiye’de ve dünyada yayımlanan dergilerin bir kısmı liste hâlinde okuyucuya tanıtılmıştır.

“Müracaat Eserleri” (s.141-145) başlıklı son kısımda da araştırmacılar ve okuyucular tarafından herhangi bir konu araştırılmaya başlandığında ilk başvurulacak bilgi membarları hakkında özet bilgiler verilmiştir. Bu kapsamda ansiklopediler, lügatler, klavuz eserler, haritalar, atlaslar, kişi veya coğrafi adlar sözlükleri ve bibliyografyalar hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın en sonunda “Ekler” (s.147-176) adı altında bir başlık daha oluşturulmuştur. Bu kısımda kitabın çeşitli noktalarında anlatılan konularla bağlantılı olarak fazladan bilgiler verilmiş, kaynaklar hakkında daha somut bilgiler aktarılmış ve araştırmacılara faydası dokunabilecek çok önemli yönlendirici bilgiler sunulmuştur.

Bütün bu izahattan sonra rahatlıkla ifade edebiliriz ki yarının tarih çalışmalarının sağlam teknik, saf bilgi ve doğru bir zeminde inşa edilebilmesi için araştırmacıların her şeyden önce tarih metodolojisi alanında kendilerini yetiştirmeleri gerekmektedir. İç mimarisi sağlam bir metodolojik temelle yoğrulmuş bir tarihçi hangi yüzyılla, hangi coğrafyayla ve hangi konuyla ilgilenirse ilgilensin mutlaka başarılı çalışmalar üretecektir. Bugünün tarihçisinin temel tarih bilgilerinden yoksun bir biçimde yarının kuvvetli tarih çalışmalarını vücuda getirebilmesinin hemen hemen imkânı yoktur. Bu nedenle Türk tarihçilerinin daha kaliteli ve bilgi temelli eserler verebilmeleri için öncelikle metodolojik alt yapılarını oluşturmaları, yeri ve zamanı geldikçe de bu yapıları yeni bilgilerle beslemeleri gerekmektedir. Bu kapsamda günümüz Türk tarihçiliğinde mümtaz bir yer edinen, birçok önemli çalışmaya imza atan, elde ettiği bilgi birikimini öğrencileri ve okuyucularıyla paylaşan Tuncer Baykara'nın bu sade ve özet eseri önemli bir başlangıç noktası olarak hizmet görebilir. Eser, içerdiği bazı eksikliklere rağmen sadece üniversitelerce değil; geniş kitleler tarafından da rahatlıkla incelenebilecek bir yapı arz etmektedir.

Yenal Ünal*

---

* Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bartın. İletişim: yenalunal@yahoo.com.